

ПАНОРАМА НА ЕДНА ЕПОХА С НЕЙНИТЕ ЗНАКОВИ ЛИЧНОСТИ

От древни времена проучването и осмислянето на историята на държавите и народите намира своята най-въздействаща интерпретация през съдбите на емблематичните личности. Когато става дума за „тъмната“, но и толкова ярка (!) епоха на Средновековието, такива са владетелите – императорите (в нашата традиция царе) на „световните“ и „по-малките“ империи, западните крале, източните кагани, шахове и султани, всевъзможните „князе“ по цялата земя... И е напълно разбираемо, че за тогавашните летописци историята, започваща със Сътворението на света, Рождеството на Исус Христос или с друга сакрална фигура от най-висок ранг (например пророка Мохамед), е разглеждана „между“ царуването на конкретни владетели с оглед на хронологическата рамка на историческата творба.

В новата си книга, сама по себе си впечатляващ и богато илюстриран том, проф. Николай Овчаров прави съдържателен като фактология, но много повече концептуален прочит на историята и културата на средновековна България през XII – XIV в. Идеята великите владетели на Второто българско царство да бъдат представени в своеобразен летописен маниер, е повече от сполучлива! Заглавието следва собствената ни българска традиция, същевременно е нещо като антитеза на известната поредица „Прокълнатите крале“ на Морис Дрюон. При това Николай Овчаров споделя с читателите, че творбите на френския писател са му повлияли, малко или много, да разкаже за съдбите и делата на своите герои. Разбира се, Николай Овчаров е археолог и историк, чийто научен и творчески път е твърде различен от този на белетриста, но това ни най-малко не му е попречило да изгради вълнуващ и увлекателен исторически разказ – „особеност“, която е налице и в предишните му около стотина книги... Непременно държа да отбележа тези качества на творческото писане на Николай Овчаров, защото той, уви, е сред малцината наши историци,

които умеят да въвлекат читателя в самата тъкан на научната материя, вместо да го „затрупат“ с претенциозни разсъждения, често и с почти неразбираема уж „строга“ академична лексика и терминология.

В Пролога на своята историческа „сага“ Николай Овчаров елегантно, но категорично формулира постановката за средновековната Българска империя. Тръгвайки от изворите на най-старата ни история, авторът убедително показва дълбоките корени на българската държавна идеология и как тя е доразвита от цар Симеон Велики – България да се превърне в средище на универсалната християнска империя! И както можем да се убедим сами, не става дума за някаква мегаломанска идея, а за осмислянето на ролята на българите в тогавашния свят – мислене, което стъпва върху древната история на нашите земи и шеметното израстване на държавата, нейната духовност и култура в епохата на Златния век... Наистина, превратностите на историята не позволяват Симеоновата имперска идея да бъде осъществена в пълния си блясък, но още старите френски византолози признаваха, че българският цар е по-велик от Карл Велики, защото поставя основите на една цивилизация... Така или иначе, оттук нататък средновековна България не е „кралство“, а именно „империя“ до самата си политическа гибел – факт, който е отразен в редица писмени паметници на Изток и на Запад, включително в средновековните гербовници!

Първият от „главните“ герои на проф. Овчаров е победоносният цар Калоян, чиято личност вълнува учения от много години. Неслучайно казваме „главни герои“, защото авторът се спира достатъчно обстойно и на делата на по-големите Калоянови братя Теодор-Петър и Асен, „братята освободители“ (с пълно право можем да ги наречем така!), възродители на погиналата през 1018 г. българска държава. Проф. Овчаров майсторски увлича читателя в сложните политически и дипломатически ходове на „благородния мъж Йоаниций“, както отначало дистанцирано го нарича папа Иннокентий – ходове на интелектуално подготвен, енергичен и волеви държавник, човек, способен на смели, рисковани, но и обмислени военни акции. Факт е, че само за някакви си десетина години политиката на цар Калоян превръща почти забравената от света България в политическа и военна сила от европейски мащаб.

Следващият от героите на сагата „Великите владетели“, естествено, е Иван Асен II, чиято основна характеристика за Николай Овчаров е „Императорът“! Освен че проследява в детайли политиката на знаменития цар, авторът загърбва обичайната при представянето на Иван Асен патетика, клишетата за „добрия цар“, прословутите му „сватби“ и т. н., като го представя в максимално възможната обективна светлина. Онова, което със сигурност ще остане в съзнанието на читателя, е широкият размах, с който действа този наш владетел, определен в Борилския синодик като „... най-великият от българските царе...“. И с пълно основание, защото бурите, връхлетели България след неговата смърт, не успяват да изличат изграденото от него – въпреки териториалните загуби и кървавите вътрешни борби при преките му наследници.

В категорията на великите владетели на Второто българско царство Николай Овчаров с пълно право поставя незаслужено пренебрегвания, обруган от старите ни историци цар Константин Тих Асен. Преди години известният наш медиевист Иван Божилов писа: „Константин Тих е една от най-трагичните фигури в историята на Второто българско царство. Не би могло да се каже, че той не се е опитвал да изведе България от критичното състояние, в което се е намирала, но съдбата проваляла усилията му...“. Всъщност, както показва Николай Овчаров, подобно виждане е твърде емоционално и в крайна сметка невярно... Усилията на цар Константин в повечето случаи са имали положителен резултат, независимо от обратите и капризите на същата тази съдба... Именно поради това своеобразната реабилитация на този наш владетел в никакъв случай не е самоцелна, а се опира на реалните факти. „Няма съмнение – пише проф. Овчаров, – че цар Константин Тих Асен наистина е противоречива и сложна личност, (...) живял в динамична и трудна епоха, наследявайки от своите предшественици разруха и хаос в държавата...“ и който е имал „... своите звездни мигове и тежки провали...“. Така или иначе, наистина „злочестият цар“ Константин се проявява като способен и енергичен владетел, който се справя с каскада от сложни вътрешни и външнополитически проблеми. Затова неговата реабилитация е акт на справедливост, на отговорност от страна на историческата наука.

В нова, донякъде непозната светлина, проф. Овчаров представя и цар Теодор Светослав, най-яркият представител на династичния род Тертеровци. При това не на фона на злополучния му баща Георги I Тертер, независимо от добрите думи и за него (куманският хански потомък, „... когото българите величаели...“), а в качеството му на самоизградил се „в движение“ историческа личност. Към името на Светослав авторът донякъде в маниера на Морис Дрюон прибавя характеристиката „хитроумен“. Действително, митарствата на българския принц, които напомнят приключенски роман, формират у него политически качества в духа на Макиавели. Изгубилият практически всичко царски син и изгнаник при татарите, в крайна сметка не само си връща бащиния престол, но преодолява татарската хегемония, дава урок на Византия и на вътрешната опозиция, не пощадява дори своя чичо деспот Алдимир... И, в края на краищата изважда страната от прогължилата десетилетия тежка криза.

Цар Иван Александър Асен, следващият от главните герои на сагата за великите царе на Второто царство, носи характеристиката „Миротворецът“. И това не е само политическа оценка за държавник, военачалник и дипломат, а и сполучлива метафора за една сложна личност, изградил свой собствен „свят“ („мир“ на старобългарски), раздиран от светски, верски и дори и от семейни бури... В крайна сметка сложната личност на цар Иван Александър е представена по оригинален и убедителен начин. Николай Овчаров оценява поновому някои от най-важните военни и дипломатически акции на българския цар, влияйки в своя разказ оригинални идеи по отношение на неговата вътрешна и външна политика, духовната сфера, културния живот, изкуството, книжовността... Както и при предишните герои в тази книга, авторът „освежава“ картината с наблюденията си на археолог и проучвател на градове и крепости, съумява да изчисти „оптиката“ на историческия поглед към важни обществени и геополитически процеси в български, балкански и европейския мащаб.

По инерция и до днес цар Иван Шишман е представян като слаб и безволев владетел, чиято трагична участ буди съчувствие и нищо повече... Фактите показват точно обратното, когато се вникне в историческите свидетелства за трагичната, но и ярка

фигура на последният цар и „господин Търновски“. С убедителни аргументи Николай Овчаров опровергава създадения от историци и писатели неверен образ на един достоен държавник, който с пълно право може да бъде причислен към националните ни герои и мъченици на и за България. По тази причина определението „Защитникът“ към името на Иван Шишман е справедливо и повече от точно – потвърждават го не само злостните думи на османските хронисти, но и археологическите свидетелства, почерпени от собствения професионален опит на проф. Овчаров.

Разказът на трагичната, но и героична епоха на цар Иван Шишман непринудено и естествено „прелива“ в епилога на историческата сага „Великите владетели на Второто българско царство“. Верен на себе си, Николай Овчаров подлага на унищожителна, но справедлива критика ругателите на българското минало, ненапранчиво, но убедително и честно ни убеждава в собствената си „оптимистична теория за нашия народ“, ако перифразираме познатата формула на Иван Хаджийски. В заключение, изкушавам се да цитирам нещичко от същия „Епилог“ – римската максима „Дај ми фактите и ще ти дам правото!“. Такъв е отговорът на въпроса какво е мотивирало Николай Овчаров да напише новата си книга – поредната негова книга, в която историческата истина е изградена върху истинските факти!

проф. Пламен Павлов